

pter communicabilitatem realem naturae divinæ tribus personis, est æquivalenter universalis, subindeque, ut perfecte distribueretur in præmissis, sic deberet syllogismus formari: *Quidquid est Deus, est Pater: Quidquid est Deus, est Filius: Ergo Pater est Filius*, & tunc Major & Minor essent falsæ, cum Spiritus Sanctus sit Deus, & tamen neque sit Pater, neque Filius.

CAPUT III.

De processionibus Divinis.

Processiones Dei ad intra, sunt fundamenta divinarum relationum, quibus constituantur Personæ: unde priusquam de relationibus & Personis Divinis disseramus, de processionibus divinis agendum est.

§. I.

An & quo sint in Deo processiones?

1. Dico primò, dantur in Deo Processiones reales ad intra. Constat ex scriptura, dicit enim Christus Joan. 8. *Ego ex Deo process, & 15. Spiritus qui à Patre procedit.* Item in scriptura, prima persona sèpè vocatur Pater, secunda Filius: Atqui de ratione Patris est generare, & Filii generari: Ergo in Deo est realis processio, quæ Pater generat, & Filius generatur.

Ratio etiam suffragatur: Tum quia Personæ Divinae, non nisi oppositione relativa distinguntur, ut dicitur in Florentino: oppositio autem relativa Divinarum Personarum, fundatur in origine unius ab altera. Tum etiam quia ut discutit D. Thomas hic quæst. 27. art. 1. *Quicunque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit verbum:* unde cum Deus sit intelligens, in & in supremo intellectualitatem gradu, debet in sui cognitione verbum producere; non quidem ut intelligat (hoc enim supponitur habere per cognitionem essentialem) sed quia intelligit, & ut ex infinita fecunditate intellectuali, suam notitiam alteri, nempe ipi Verbo, communicet, eique loquatur.

2. Ut autem vis hujus congruentiae melius percipiatur, & solvatur instantia qua fieri solet in contrarium: Advertendum est, quod quando D. Thomas ait: *Quicunque intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit verbum,* hoc non debet intelligi de quacunque intellectione (non enim de ratione intellectio ut sic, est verbi productio, ut constat in visione beatifica in qua beati nullum verbum producunt, ut tract. 2. ostendimus) sed de intellectione connaturali, quæ qualibet creatura intellectualis seipsum intelligit. Unde vis hujus congruentiae in eo stat, quod cum creaturæ intellectuales, etiam perfectissimæ, in omni sua connaturali intellectione verbum producant, ut de Angelis dicimus tractatu sequenti; congruum est, quod Deus, qui est in supremo gradu naturarum intelligentium, per suam intellectiōnem connaturalē, quæ est sui ipsius cognitio, etiam verbum producat, non ex indigentia, sed ex fecunditate.

3. Objicies primò, enti à se repugnat ab alio procedere: sed qualibet Persona Divina est ens à se: Ergo nequit una ab alia procedere.

Respondeo distinguendo Majorem: enti à se repugnat ab alio procedere, processione ab alio, ut à causa, concedo Majorem: ut à principio originis, omni dependentia & causalitate seclusa, nego Majorem. Unde quando dicitur quod qualibet

persona divina est à se, vel haber esse à se, hoc verum est, si ly esse à se, vel habere esse à se, excludat principium extraneum, seu alterius naturæ: falsum verò, si excludat reale principium ejusdem naturæ, sic enim solus Pater est à se, cum ille solus sit ingenitus & improductus.

4. Objicies secundò: Non potest intelligi processio, sine dependentia procedentis à producente; cùm procedere ab alio, sit non posse esse sine illo: Sed una persona in divinis, non potest ab alia dependere: Ergo nec ab illa procedere.

Respondeo negando Majorem, & ad ejus probationem dico, non sufficere ad dependentiam unius ab altero, quod non possit esse sine illo; nam unum relativum sine alio esse non potest, & tamen ab illo non dependet, cùm relativa sint simili naturæ; sed insuper requiri quod unum non possit sine alio esse, ratione subordinationis, ad quod necessariò requiritur diversitas in natura; unde licet in divinis persona procedens non possit esse sine producente, non tamen dependet ab illa; quia eadem est essentia utriusque, cum solo diverso modo illam habendi; nam persona producens habet illam à se, procedens habet illam ab alio.

5. Objicies tertio: Inter personas divinas non potest esse prioritas & posterioritas, cùm illæ sint coæterne: sed processio necessariò involvit ordinem prioris & posterioris inter personam producentem & productam: Ergo non potest dari processio inter personas divinas.

Respondeo quod licet inter personas divinas non possit dati prioritas durationis, potest tamen dari prioritas originis, quæ sufficit ad processiōnem unius ab altera: nam lux Solis emitte ex se splendorem, & tamen Sol non est prius tempore, quam ejus splendor, sed solùm prius origine seu natura. Unde Verbum Divinum dicitur *splendor Patris*, quia procedit à Patre, ut lux à sole, eique coæternum est.

6. Dico secundò, duæ tantum sunt processiones in Deo, altera per intellectum, quæ gignitur Verbum: altera per voluntatem, quæ spiratur amor.

Probatur: Processio in divinis non est secundum actionem transeuntem, sed immanentem: At in Deo agente intellectuali perfectissimo, non possunt nisi duæ operationes immanentes referri, scilicet intellectio & volitio, distinctæ virtualiter: Ergo processiones divinæ non possunt esse nisi duæ, altera per intellectum, altera per voluntatem.

7. Dices, hoc argumento solūm probari quod in Deo tantum esse possit processio per intellectum & per voluntatem, non tamen quod in divino intellectu non possint dati plures cognitiones, ex quibus oriantur plura verba; vel plures volitiones, ex quibus sparentur plures amores.

Sed contra: si essent plures processiones in intellectu divino, ex quibus plura verba orientur, vel illæ essent specie vel numero tantum diversæ: Non primum, cùm divina intellectio & dictio sit una unitate specifica. Neque secundum, tum quia distinctio tantum numerica sumitur à materia, vel à subiecto: processiones verò divinæ, atque illarum termini, cùm sint per se subsistentes, parent materia & subiecto. Tum etiam, quia distinctio tantum numerica, ex limitatione provenit; unde natura divina, quia limitata non est, non potest multiplicari numero: Sed processiones divinæ, & illarum termini, non sunt quid limitatum: ergo non possunt solo numero multiplicari & distinguiri.

8. Addo quod, cùm Verbum Divinum sit infinitum & comprehensivum, ac terminus adæquatius cognitionis

cognitionis divinæ, & per illud Pater aëternus essentiam, attributa, relationes, & omnes creaturas possibiles cognoscat, non potest esse nisi unum, ut egregie declarat D. Thomas super caput 1. Joannis, his verbis: *Hec est differentia inter verbum divinum & humanum, quod verbum nostrum est imperfectum, sed verbum divinum est perfectissimum: quia enim nos non possumus omnes nostras conceptiones uno verbo exprimere, ideo oportet quod plura verba formemus, per quæ divisim exprimamus omnia quæ in scientia nostra sunt. In Deo autem non est sic; cùm enim & seipsum & quidquid intelligit, per essentiam, suam unicu[m] actu intelligat, unicu[m] verbum divinum est expressum totius quod in Deo est, nec solùm personarum, sed etiam creaturarum, alias esset imperfectum.*

9. Confirmatur: inter Angelos, quod magis aliqui dignitate præcellunt, èd paucioribus speciebus & verbis ad enuntiandos proprios conceptus utuntur: ergo cùm Deus supremum intellectu & voluntati apicem attingat, unicu[m] verbo perfectissimo, omnia sunt infinita sapientie arcana manifestat. Unde ait Propheta: *Semel locutus est Deus, duo hac audi-zi.* Semel enim loquitur Deus, quia unicu[m] verbum ab aeterno protulit, & continuò profert: sed duo audit Propheta, quia hoc unicu[m] verbo Pater omnia declaravit.

§. II.

Quodnam sit principium quo proximum Divinarum Processionum?

10. Durandus existimat, naturam divinam esse nedum radicale, sed etiam proximum & immediatum principium divinarum processionum, ob suam fecunditatem, quæ ipsi convenit ratione infinitatis. Alij docent tale principium esse solam perfectionem absolutam, alij solam relationem. Pro explicatione veræ sententia.

Dico primò, naturam divinam, ut præintellectum & voluntati, non esse principium quo proximum & immediatum divinarum processionum, sed intellectum & voluntatem Dei.

11. Probatur primò ex eo quod Scriptura, Concilia, & SS. Patres, passim appellant secundam sanctissime Trinitatis personam, verbum & sapientiam genitam; tertiam vero vocant charitatem & amorem: sed hæc nomina ad intellectum & voluntatem pertinent: Ergo intellectus & voluntas sunt immediatum principium divinarum processionum. Neque valet quod ait Durandus, locutiones illas esse metaphoricas: Tum quia Cyriillus lib. 4. Thesauri cap. 5. ait, *nomen verbi elegit Deus, quia est maxime proprium.* Unde S. Thomas infra quæst. 34. art. 1. ad 1. appellat Origenem, fontem Arrianorum, cùd quod diceret filium Dei, non esse proprie[re] verbum, sed metaphorice. Tum etiam, quia si liceret ea scriptura loca, in quibus secunda persona appellatur verbum, in sensu metaphorico interpretari, etiam ea in quibus dicitur filius, possent ad sensum metaphoricum detorqueri, & sic præberetur ansa hereticis, omnia scripturæ testimonia, sensibus tropicis & metaphoris eludendi.

12. Probatur secundò: De divinis Philosophari debemus, per analogiam & similitudinem ad rebus creatis, seclusis imperfectionibus: At in rebus creatis intelligere & velle, non sunt immediatæ à natura, præintellecta suis virtutibus & potentias, sed ab intellectu & voluntate: Ergo & in Deo. Nec valet si dicas, hoc inter Deum & creaturas discrimen intercedere, quod creaturæ, cùm sint na-

I. Pars.

fidei catholicæ repugnat, & mysterium Trinitatis penitus destruit.

16. Quod diximus de intellectu & voluntate Dei, dicendum est etiam de natura divina, proportione servata: illa enim non est principium primum & radicale divinarum processionum, nisi ut modificata per relationes; alioquin ut est in Filio, haberet rationem potentia radicalis generandi; & prout est in Spiritu Sancto, rationem potentiae seu principij radicalis spirandi. Sicut ergo in rebus creatis videmus quod eadem forma, prout est in diversis subjectis, & diversimodo in illis modificata, diversos praestat effectus: nam calor v.g. in animali generat carnes, non in igne; & in foemina producit lac, non in viro; & gratia in nobis, qui sumus persona extranea, constituit Filium adoptivum, non in Christo, qui est persona divina. Idem cum proportione sentiendum est in propositione: nam divina essentia, ut est in Patre, & relatione Paternitatis modificata, habet rationem potentiae generativæ radicalis, & principij quo primi & remoti divina generationis: eadem vero essentia, ut est in Patre & Filio, & ut modificata per relationem spiratoris, est potentia spirativa, radicalis, & principium quo primum & remotum productionis Spiritus sancti. Unde D.Thom. de potentia quest. 2. art. 1. sibi hoc argumentum proponit: *Si Pater generat in divinis, oportet quod hoc ei conveniat secundum naturam, qua est generativa potentia, & radicale principium generandi, sed eadem natura est in Filio & Spiritu Sancto: Ergo eadem ratione Filius & Spiritus Sanctus generabunt.* Cui argumento sic respondeo: *Dicendum quod licet sit eadem natura in Patre & Filio, est tamen secundum aliud modum, scilicet cum alia relatione; & ideo non oportet, quod qua convenientur Patri per naturam suam, convenient etiam Filio.*

17. Dico tertio, principium quo sive proximum, sive remotum, divinarum processionum, non esse solam relationem. Ratio est, quia principium quo actionis generativæ aut productivæ, est id in quo genitum aut productum, generant aut producenti assimilatur; cum intentio agentis ea sit, ut productum sibi assimile in principio quo agit: At in divinis personæ productæ, non in relatione, sed in absoluto, assimilantur personæ producenti: Ergo non relatio, sed perfectio absoluta, connotans relationem, est principium quo divinarum processionum.

18. Confirmatur: si Paternitas v.g. esset potentia generativa in Patre aeterno, & principium divinæ generationis, vel hoc haberet sub conceptu expresso Paternitatis, & ut est relatio exercita; vel sub ratione formæ hypostaticæ, & ut habet rationem subsistentiæ & personalitatis? Neutrū dici potest: Ergo principium quo divinæ generationis non potest in sola relatione consistere. Minor quantum ad primam partem patet, quia Paternitas, sub conceptu expresso relationis exercitata, fundatur in generatione, eamque secundum modum nostrum concipiendi supponit, subindeque supponit etiam potentiam generativam in Patre, seu principium quo generationis. Probatur vero quoad secundam partem, ex eo quod principium quo aliquis productionis, debet esse actiūm, saltem ut quo; relatio autem, ut habet rationem personalitatis, seu formæ hypostaticæ, non est actiua, etiam ut quo, sed est purus terminus naturæ, eam in ratione personæ constituens; unde licet sub hac ratione sit conditio necessaria ad agendum, seu potius modus intrinsecè complens virtutem agendi, non tamen est principium quo generatio-

nis, vel spirationis. Unde Anselmus in Monol. cap. 2. loquens de Spiritu Sancto ait: *Pater & Filius non ex relationibus suis, quæ plures sunt, sed ex ipsa essentia, qua una est, emittunt tantum bonum.* Et Dionysius de divin. nomin. cap. 2. vocat Filium & Spiritum Sanctum *secunda divinitatis gemmas & germina.*

19. Objicies primò contra primam conclusionem: Hilarius lib. de Synodis dicit *quod omnibus creaturis substantiam Dei voluntas attulit, Filio vero natura dedit.* Et Augustinus 15. de Trinit. cap. 20. ait, *Verbum per quod omnia facta sunt, esse Filium Dei natura.* Ergo ex SS. Patribus, processio Verbi in divinis, est immediatè à natura, & non ab intellectu.

Sed nego consequentiam, nam illi SS. Patres solum intendunt docere contra Arianos, Verbum non procedere à libera Dei voluntate, sicut procedunt creatura, sed ejus productionem esse naturalem & necessariam: unde accipiunt naturam, prout opponitur libero. Vel si velint processionem Filii esse à natura Dei, tanquam à principio, loquuntur de principio radicali & remoto influente, medio intellectu, ut virtute proxima.

20. Objicies secundo: De divinis debemus philosophari per analogiam & similitudinem ad res creatas: Sed vis generativa non convenit creaturis, ratione intellectus: Ergo nec Deo.

Respondeo nos debere de Deo philosophari per analogiam & similitudinem ad creaturas perfectiores, quales sunt spirituales & intellectuales: illis autem vis generativa competit ratione intellectus; producere enim verbi creati, est quædam intellectualis generatio, quia ut communiter dicitur: *Ex obiecto & potentia paritur notitia, partus autem generationem significat.*

21. Objicies tertio contra secundam conclusionem: si principium quo divinarum processionum, non confisteret adæquare in perfectione absoluta, sed in perfectione absoluta, intellectu scilicet aut voluntate, ut connotante relationes Paternitatis & spirationis activæ, à quibus modificantur, sequeretur potentiam generativam non esse in Filio, cum in eo non sit relatio Paternitatis: Sed hoc dici nequit: Ergo nec illud. Sequela Majoris est evidens, Minor vero ex eo constare videtur, quod cum potentia generativa, sit aliqua perfectio, si ea non esset in Filio, ille non esset æqualis Patri in perfectione, quod æqualitatæ Divinarum Personarum repugnat.

22. Huic difficultati fuscè respondebitur infra, cum agemus de æqualitate Divinarum Personarum, nunc breviter dico, quod quamvis potentia generativa non sit in Filio, non sequitur in illo esse defectum aliquis perfectionis, quæ est in Patre; quia posse generare, & posse generari, in Personis Divinis, sunt duo munia, quæ non differunt perfectione, sed relatione tantum; eadem namque absoluta perfectio, connotando paternitatem, dat posse generare, & connotando filiationem, dat posse generari.

23. Objicies quartò contra tertiam conclusionem: Principium quo generationis, est id à quo Pater denominatur potens generare: Sed Pater denominatur potens ad generandum, à relatione paternitatis: Ergo illa est principium quo divinæ generationis. Major patet, Minor probatur. Denominatio propria, non à forma communi, sed propria, debet provenire: sed denominatio potens generare, est propriissima Patri: Ergo non ab essentia, quæ est communis, sed à paternitate, quæ ipsi propria est, procedere debet. Unde Athanasius dia-

logo

logo primo de Trinitate ait quod *Pater hypostasi gignit, mandato creat.*

24. Respondeo, concessa Majori, negando Minorum, & ad ejus probationem, distinguo Majorum: denominatio propria non debet provenire à forma communi, in sua communitate relicta, concedo Majorem; ut appropriata, nego Majorum, & concessa Minorum, nego consequentiam. Itaque hoc argumentum solum probat, quod denominatio potens generare, non proveniat à natura divina, absolute sumpta, sed ut modificata per relationem paternitatis, ut in secunda conclusione exposuimus. Unde quando Athanasius ait, Patrem gignere hypostasi, hoc non debet intelligi de principio quo proximo vel remoto generationis, sed dumtaxat de complemento principij quo, tam proximi, quam remoti, connotantis relationem paternitatis, per quam modificatur, & compleetur.

25. Ex dictis colligitur, terminum quo divinarum processionum, esse aliquid absolutum in recto, connotans relationem. Quod patet eadem ratione quæ id ostendimus de principio quo: nam in termino quo seu formaliter, debet terminus productus cum producente convenire: At in relationibus convenientia non est, benè tamen in absoluto: Ergo absolutum, connotata relatione, est terminus formalis divinarum processionum.

§. III.

Cur una ex processionibus divinis sit generatio, non vero altera?

26. Certum de fide est, præter processionem Verbi, quæ est vera generatio, ut ex variis scripturali locis manifeste colligitur, dati aliam processionem amoris, seu Spiritus sancti. Nam ut discurret S.Thomas infra qu. 37. art. 1. *Sicut ex hoc quod aliquis rem aliquam intelligit, provenit quedam intellectualis conceptio rei intellectæ in intelligenti, que dicitur verbum: ita ex hoc quod aliquis rem aliquam amat, provenit quedam impressio, ut ita loquar, rei amata in affectu amantis, secundum quam amatum dicitur esse in amante, sicut intellectum in intelligenti:* Ergo sicut probabiliter infertur, dati in Deo productionem verbi, ex eo quod Deus intelligit, ut §. 1. ostendimus; ita similiter probabiliter suaderi potest, aliam esse in Deo processionem per viam amoris, ex eo quod Deus diligit.

27. Dices cum Valentia, cui haec ratio displicet, quod quamvis amatum debeat esse præsens intra amantem, per inclinationem, non propterea tamen debet produci à voluntate creata aliquis terminus, qui sit pondus & inclinatio in amatum; quia illa præsentia objecti sufficienter fit per actum amoris, qui est actualis inclinatio.

Sed contra sicut objectum intellectionis, non fit præsens formaliter intellectu, per ipsam intellectionem, sed per aliquem terminum ab illa productum, qui est ejus imago & similitudo expressa; ita nec objectum amatum fit formaliter præsens ipsi amanti, per actum amoris, sed per aliquem terminum ab illo productum, qui habeat rationem impulsus ac ponderis inclinantis in illud: juxta illud Augustini 13. confess. cap. 9. *Amor meus pondus meum, amore feror quoque feror.* Hoc præsupposito.

28. Rationem inquirimus, cur uni & non alteri processioni ratio generationis conveniat, cum definitio generationis viventium, quæ est origo viventis à vivente, in similitudinem nature, non minus processioni Spiritus S. quam productioni Ver-

I. Pars.

bi videatur competere? Quod adeo difficile SS. Patribus visum est, ut Ambrosius lib. de fide ad Gratian. cap. 3. dicat: *Mibi impossibile est, generationis scire secretum;* & Augustinus lib. 3. contra Maxim. c. 14. admirabundus exclamat: *Distinguere inter illam generationem, & hanc processionem, nescio, non valeo, non sufficio.*

29. Scholastici tamen varias ad hoc ænigma explicandū rationes excogitarunt. Duos solum dicendi modos, qui præbabiliores videntur, hic referam, aliis brevitatis causa prætermisssis. Primus docet productionem Verbi esse generationem, non vero processionem Spiritus sancti, quia illud recipit ex vi suæ processionis naturam fecundam, & potentem producere aliud suppositum divinum, non vero iste, cum nihil producat intra Deum.

30. Sed hæc sententia displicet multis, & rejicitur primò, quia similitudo requirita in persona genita ad rationem generationis, non est in relationis, sed in absoluto: At similitudo in fecunditate productiva alterius suppositi, non est in absoluto præcisè, sed in absoluto, adjuncta relatione in obliquo & de connotato, ut constat ex dictis §. præcedenti: Ergo hæc ad rationem generationis necessaria non est.

31. Secundò, eti Filius non esset productivus Spiritus sancti, adhuc esset filius, subindeque ejus productio adhuc esset vera generatio: Ergo ratio generationis non competit productioni Filii, ex eo præcisè quod recipiat naturam fecundam, & potentem producere Spiritum sanctum. Consequens patet: Antecedens probatur. Filius Dei ex Augustino de Trinit. cap. 2. *Eo est Filius quo Verbum, & eo Verbum quo Filius;* Sed si Filius non produceret Spiritum sanctum, eodem modo procederet per intellectum, sicut nunc procedit, subindeque esset Verbum, cum verbum nihil aliud sit; quam terminus intrinsecus intellectionis: Ergo esset Filius, quamvis non produceret Spiritum sanctum.

Confirmatur: sublata per impossibile virtute spirativa à Patre, adhuc maneret Pater, per vim generandi: Ergo etiam Filius remaneret Filius, eti non produceret Spiritum sanctum. Consequens patet, ex eo quod repugnet esse Patrem absque Filio: unde si sublata virtute spirativa à Patre, adhuc maneret Pater, maneret etiam Filius, eti non produceret Spiritum sanctum.

32. Tertiò, ad veram generationem sufficit quod natura, sub conceptu naturæ, termino productio communicetur: At conceptus naturæ in toto rigore salvatur, absque vi productiva alterius suppositi: Ergo & vera ratio generationis. Major constat ex definitione generationis viventium: Minor vero sic ostenditur. Non est de ratione naturæ, quod sit principium in alio, seu in ordine ad alium, sed sufficit quod sit principium motus ejus in quo est, ut constat in naturis celorum & Angelorum, in quibus reperitur ratio perfectissima naturæ, absque vi productiva, etiam radicali, alterius suppositi: Ergo conceptus naturæ in toto rigore salvatur, absque vi productiva alterius, per hoc scilicet quod sit radix aliarum operationum immanentium, vel transiuntium. Addo quod, si vis productiva alterius suppositi, esset de conceptu quiditativo naturæ, Spiritus Sanctus non esset eiusdem naturæ cum Patre & Filio, cum in eo non sit virtus productiva alterius Personæ Divinæ, sicut in Patre & Filio. Imò etiam Filius non esset eiusdem naturæ adæquate cum Patre, cum natura divina, ut sit in Patre, sit generativa & spirativa, & prout est in Filio, tantum spirativa.

L 3 33. Secundus